

dencije Rački-Strossmayer što ju je potkraj dvadesetih godina 20. stoljeća priredio i objavio Ferdo Šišić o kojoj je kao povijesnom izvoru pisao i V. I. Frejdzon u SSSR-u. U tekstovima su od hrvatskih znanstvenika i drugih djelatnika spomenuti: V. Babukić, A. Baričević, V. Deželić, grof I. Drašković, Lj. Gaj, J. Horvat, V. Jagić, G. Janković, M. P. Katančić, P. Preradović, M. Vlačić i S. Vraz.

Također se spominju neki slovenski autori i korespondencije, npr. prepiska između Dobrovskog i Kopitara koju je potkraj 19. st. priredio V. Jagić kao i Paula Preradović, unuka Petra Preradovića i autorica austrijske himne. Međutim, od svih važnijih korespondencija jugoslavenskih naroda u ovoj knjizi posebno su obrađena pisma Vuka Stefanovića Karadžića što ju je napisao Strahinja K. Kostić pod naslovom: Vuk Stefanovićs Karadžićs Briefe als Quelle der Kulturbeziehungsforshung (259 — 270). Među tim pismima najvažnija su ona upućena Jakobu Grimmu i posebice njemačkom historičaru Lepoldu Rankeu, piscu knjige Die serbische Revolution s kojim se Vuk upoznao 1827. u Beču (kao i s Kopitarem), a njihova prepiska trajala je gotovo četiri desetljeća.

Ostali autori pisali su o važnijoj korespondenciji kao historijskom izvoru u Rusiji, Poljskoj, Češkoj, Rumunjskoj, Mađarskoj, Austriji, a na kraju je i važan teoretski članak W. Kesslera koji piše o pismima uopće i njihovoj klasifikaciji, o korištenju korespondencija kao povijesne građe za povijesna, kulturološka i jezično-povijesna istraživanja, o važnosti i objektivnosti privatnog pisma kao izvora iako ono zajedno s dnevnicima spada u najsubjektivnija vrela za historičara. Na kraju je dao zaključak da i nakon ove knjige još uvijek tek predstoji opširnije istraživanje pisama i korespondencije u Srednjoj i Istočnoj Evropi kako sa povijesnog tako i sa književno-povijesnog stajališta. Na kraju je Kessler dao izbor iz bibliografije u kome su i brojni njegovi radovi u kojima se spominju naši autori, ali i problematika vezana uz Hrvatsku i Slavoniju s kraja 18. i prve polovice 19. stoljeća, osobito u knjizi: Politik, Kultur und Geschichte in Kroatien und Slavonien in den ersten Hälfte des 19. Jahrhundert, München 1981. koja se upravo prevodi na hrvatski jezik u Zagrebu. Tako, zahvaljujući njemu, kao i još nekim inozemnim historičarima i slavistima, nadoknađujemo prilično slabu zainteresiranost a i mogućnosti hrvatske historiografije za međunarodnu suradnju u ovom i sličnim izdanjima.

Dragutin Pavličević

GEDEON ERNEST MARETIĆ, ISTORIJA SRPSKE REVOLUCIJE 1804 — 1813, Beograd 1987, 294.

Prije desetak godina je Stjepan Antoljak napisao u »Vjesniku« članak Tko je zapravo prije velikog Rankea nazvao prvi srpski ustanak »srpska revolucija« (31. 8. 1980), a sedam godina kasnije pojavila se Maretićeva knjiga u biblioteci Retrospektive u izdanju »Filipa Višnjića« u Beogradu, s predgovorom Romana Mulića i prijevodom s njemačkog jezika što ga je dobro izveo Branimir Živojinović, recenzirali historičari Slavko Gavrilović i Vladimir Stojančević, a urednici su bili J. Đuretić i P. Marković.

Iz Mulićeva predgovora doznajemo da je G. E. Maretić bio austrijski pukovnik rođen u Novom Mjestu u Moravskoj 1771. i da je vojnu akademiju završio u Bečkom Novom Mjestu 1787. Opisane su i brojne bitke u kojima se istaknuo u četrdesetogodišnjoj vojničkoj službi zbog čega je dobio najviša odlikovanja i barunat, zatim stoji i podatak da je potjecao iz »stare plemićke porodice Maretić — Vojković« od Klokoča. Prevodilac, pak, navodi kako je pisao teškim i zamršenim, službenim njemačkim jezikom, pa zatim dodaje kako je slabo znao »jezik naroda iz kojeg je poticao«, ali se u čitavoj knjizi ne navodi koji je to narod. Nije naveden ni podatak da je do smrti živio u Zagrebu gdje je i umro 3. svibnja 1839. godine, a isto tako da mu je životopis prvi objavio na hrvatskom jeziku Emilij Laszowski u spomeniknjizi (enciklopediji) Znameniti i zaslužni Hrvati koje je izdana 1925. u čast tisućugodišnjice hrvatskog kraljevstva i upravo ove godine pretiskana (reprintirana) u Zagrebu. Doista, u Enciklopediji Jugoslavije nije se našlo mjesta za Maretića, a u Vojnoj enciklopediji je dobio osam redaka kao austrijski general Gideon umjesto Gedeon i ispušteno je drugo osobno ime Ernest. Netočna je i tvrdnja da je »učestvovao u francuskim revolucionarnim i Napoleonovim ratovima« a zapravo je on sudjelovao u proturevolucionarnim i protunapoleonskim ratovima ostajući uvijek na austrijskoj a ne na francuskoj strani. Očito je da su se priređivači ove knjige služili i spomenutim člankom Laszowskog, ali to nisu naveli.

Istraživači vojničke povijesti s početkom 19. stoljeća zapazili su priloge Ernesta Maretića, a posjetitelji bečkog Ratnog arhiva vidjeli su i njegove skice, karte i izvještaje, a hrvatski povjesničari, npr. Vj. Klaić i F. Rački su znali i za njegove druge radove, npr. izgublenu povijest njegova Klokoča, krajiške tvrđave na današnjem Kordunu odakle je potjecao rod Maretića. Napisao je također jednu Povijest Hrvatske koja je zagubljena, zatim Staru geografiju i topografiju Dalmacije, Hrvatske, Istre itd., Sjećanja na Hrvatsku, opisao je ruševine Medvedgrada, pisao o bici na Grobniku 1242. i još neke radove koji nisu nikada objavljeni.

Neki njegovi stručno-vojnički prilozi objavljeni su na njemačkom jeziku, izvještaji se čuvaju u spomenutom arhivu u Beču, pa je tako Maretić ostao zapamćen samo po rukopisu koji je pisan na njemačkom i goticom s naslovom: *Proprietas Archiv Maretiich E. Geschichte der Serbischen Revolution I, II, III. Heft Jahr 1791 bis 1808. Verfasst vom damaligen Major des Generalstabs (nun Obersten) Baron Maretić Riv Alpon anno 1812.* Ta Povijest srpske revolucije ima svoju vrlo burnu historiju o kojoj bi se mogao objaviti esej ili čak istraživački rad. Prvi put je objavljena, po svemu sudeći ukradena, bez navođenja pisca, u časopisu *Oesterreichsche militärische Zeitschrift* godine 1821. i pripisana nekom L. Rothkirchu. O tome je odmah Vuku Karadžiću pisao B. Kopitar i priložio otisak. Budući da je Vuk pozitivno ocijenio taj tekst, bilo je nekoliko pokušaja prevođenja i tek treći je objavljen u *Letopisu Matice srpske* od 1826. do 1828. s naslovom: *Istorija priključenja u Srbii ot god. 1804 — 12.* Međutim, s tim izdanjem nije Vuk bio zadovoljan smatrajući da treba napisati bolje.

Godine 1878. našao je Franjo Rački drugi rukopis Maretićeva teksta u Arhivu JAZU i odmah obavijestio srpske historičare o tome, ocijenio je da je vrijedan objavljivanja, obećao da će ga u Zagrebu dati prevesti i napisati za nj predgovor. Kad je srpski historičar Stojan Novaković zbog ratnog stanja odgodio tiskanje toga rukopisa, obratio se Rački Matici srpskoj koja

je prihvatila ponudu i obećala tiskati Maretićeve knjige. Kad su P. Marković i H. Badalić preveli i priredili tekst, Matica srpska ga ipak nije iz nepoznatih razloga objavila. Tako je Račkom i prevoditeljima ostao uzaludan trud i trošak. Tek 1929. je srpski historičar N. Radojčić ponovno proučio Maretićev rukopis, utvrdio da je on pravi autor, a Rothkirch samo plagijator i tom prilikom u Zagrebu objavio jedan njegov dio pod naslovom: Jedna savremena istorija Prvog srpskog ustanka.

Kad se 1979. proslavljala 175. godišnjica prvog srpskog ustanka došao je napokon red i na Maretićev rad koji je ponovno preveden i objavljen u cijelosti u ovoj knjizi.

Već je Radojčić prije šezdesetak godina opravno utvrdio da je Maretićevo »Delo jedan prvoklasni istorijski izvor i po ličnim opažanjima piščevim, i po njegovim arhivskim istraživanjima i po čestitosti shvatanja velikog Karađorđeva pokreta«. Doista, Maretić je poznao arhivske materijale, ali još onda dok oni nisu bili u arhivima nego u izravnoj uporabi. Naime, on je vodio dojavnu službu prema Srbiji i imao svoje ljude koji su odlazili preko Save i Dunava i donosili mu povjerljive usmene i pismene izvještaje, poznao je ljude i odnose u Srbiji i mnogo bolje znao jezik toga naroda nego što to priređivači knjige hoće priznati.

Prevodilac je također rekao kako je Maretićeva knjiga »prvorazredan istorijski izvor« za proučavanje prvog srpskog ustanka, a zapazio je kako je pisac poput školovanog povjesničara provjeravao vijesti i izvještaje koje je dobivao, pa je neke i uspoređivao kako bi došao do objektivne istine. Zbog toga je njegov tekst Srpske revolucije od 1805. do 1813, dakle jednu godinu nakon izbijanja ustanka i jednu godinu nakon njegova sloma, prilično pouzdan o čemu se mogu osvjedočiti čitatelji. Uz građu raspoređenu kronološki po godinama na kraju je dodao još četiri dodatka za razdoblje od 1807. do 1810. godine.

Međutim, htjeli bismo upozoriti na najvažniji dio knjige, a to je Maretićev uvod pod naslovom: *Srpska revolucija. O Srbiji* koji ima 40 tiskanih stranica. U njemu Maretić daje pretpovijest ustanka, njegove uzroke i povod, pa zatim prve tri ustaničke godine, tj. do 1807. kad su srpski ustanici zauzeli Beograd, svoju buduću prijestolnicu. U tom dijelu teksta on postaje ne samo kroničar nego i historičar srpske revolucije. Zato u početku predgovora piše: »Samo potomstvu uvek ostaje da donosi koliko istinito toliko i pravedan sud o događajima proteklih vremena, da jarkom svetlošću obasjava dela koja, ma da su im se u njihovo doba divili, nose mrzak žig u budućnosti, jedino kadroji da digne gust veo, jer turobne magle otežavaju i onemogućavaju sadašnjosti da taj veo prozre.«

Nakon što je obrazložio sve nevolje, nasilja i nepravde koje je turska vlast nanosila srpskom narodu, pisac se stavio na njegovu stranu, opravdao njegov postupak prirodnim pravom i zaključio kako »pobuna postaje nužna odbrana od grabljivaca, a oslobođenje prirodni zakon. Razumni savremenici uviđaju pravednu stvar. Potomstvo je uzdiže na stupanj velikog podviga«. Maretić nastoji biti što objektivniji pa ne želi pisati »apologiju Srba«, ali nastoji osvijetliti djela na kojima se »zasniva duh nacije«, zatim istaknuti »njenu vrednost i njenu hrabrost«. Ističe također da ne želi pisati poučno djelo, dapače je svjestan da ne može napisati ni remek-djelo, pa zastupa već u to vrijeme teoriju vremenske distance nakon koje će se moći napisati objektivni rad.

Maretić je pokušao stupnjevati bunu, ustanak, revoluciju na način koji je i danas aktualan, a zapazio je i ulogu ličnosti u tim zbivnjima: »Iako čoveka koji je bio glavna pokretačka snaga svega i umeo da pri vrlo ograničenim unutrašnjim državnim snagama i sredstvima celinu vodi na način koji čini čast njegovoj skromnosti, ne izlažući se prekoru kako hoće da bude despot, nipošto ne možemo porediti s drugim ljudima koji su postali veliki zahvaljujući geniju, talentu, sreći, ali i beskonačnosti izabranih i upotrebljivanih sredstava — ipak za njega moraju jemčiti njegove vrline, čak i u njegovim greškama.« Zaključio je kako će ovaj prvi, tj. Karađorđe tijekom vremena biti »uzdignut na stepen veličine«, a drugi »čija su divovska dela zaslepljivala slabe oči« u budućnosti zauzimanja samo mjesto osvajača poput Aleksandra Makedonskog, Atile i sličnih.

Na koncu treba dodati da je djelo opremljeno sa sedamdesetak ilustracija pretežno u boji, poglavito crteža, fotografija, umjetničkih slika. Šteta što nema suvremenih materijala, posebice karata, skica, koje je i osobno Maretić radio ili dao izraditi a nalaze se u bečkom Ratnom arhivu. Znanstvenoj iskoristivosti djela svakako bi pridonijela i kazala osoba i zemljopisnih pojmova. Nadamo se da će to biti u idućem izdanju ove zanimljive i vrijedne knjige.

I da zaključimo: prije velikog njemačkog historičara Leopolda Rankea koji je na temelju pričanja Vuka Karađžića i osobnih istraživanja napisao o *Die serbische Revolution*, djelo pod istim naslovom, dakle *Srpsku revoluciju*, napisao je austrijski pukovnik, slučajno rođen u Moravskoj, ali po narodnosti Hrvat — *Geoden Ernest Maretić*.

Dr Dragutin Pavličević

GALIB ŠLJIVO, BOSNA I HERCEGOVINA 1849 — 1853.

Banja Luka, 1990, 485.

Galib Šljivo, bosansko-hercegovački historičar srednje generacije (r. 1933) objavio je upravo i petu knjigu koja obrađuje bosansko-hercegovačku povijest prve polovice 19. stoljeća. Nakon knjige: *Klek i Sutorina u međunarodnim odnosima 1815 — 1879*. slijedila je druga: *Omer-paša Latas u Bosni i Hercegovini 1850 — 1852*. i napokon dvije koje sustavno slijede razvoj Bosne i Hercegovine od 1813. do 1849.

Nova knjiga je nastavak tih nastojanja kojima je krajnji cilj dati preglednu povijest Bosne i Hercegovine u posljednjoj fazi turske vlasti, a ujedno obuhvatnija i vremenski šira obrada razdoblja prije i nakon Omer-pašina pokolja bosanskog begovata koje je Šljivo dao ne samo u spomenutoj knjizi o Latasu nego u još nekim raspravama. O novom radu recenzent dr Milorad Ekmečić piše: »Slično kao i u ranije dvije knjige, ovdje je donesena istorijska kronika Bosne i Hercegovine, sa prikazom političkog, socijalnog i vojnog razvoja. Gotovo da je praćen svakodnevni kontinuitet događaja, sa analizama, kritičkim osvrtima na izvore i rješavanje problema koje je ostavila ranija nauka«.

A ta ranija nauka nije ostavila baš mnogo toga, pogotovo ne o prvoj polovici bosansko-hercegovačke povijesti i tek od Šljivinih knjiga možemo

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 23

ZAGREB

1990.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.